

II RIIGIKOGU

6. istungjärk. **Protokoll nr. 171 (47).** 1924. a.

II Riigikogu koosolek 5. detsembril
1924. a. kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 85 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: kohtuminister **R. Gabrel**, haridusminister **H. B. Rahamägi**, haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **G. Ollik**, kaubandus-tööstusministeeriumi tööstusosakonna juhataja **A. Lukk**.

P ä e w a k o r d :

1. Riigi majapidamise aruande komisjoni walimine — wanematekogu ettepanek.

2. Kohtuministeeriumile 1924. a. korraliste kulude lisaelarwe arwel wangide toitmiseks eelkrediidi määramise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

3. Sõjaministeeriumile 1924. a. korraliste kulude lisaelarwe arwel eelkrediitide awamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

4. 1925. aastal tegelikku kaitsewäeteenistusse wõtmise ja sellest wabastamise seadus — riigikaitse komisjoni ettepanek.

5. Haridusministeeriumi korraldus — hariduskomisjoni ettepanek.

6. Kaubandus-tööstuskoja seadus — III lugemisel.

7. Kaubandus-tööstuskoja elluwiiamise seadus — III lugemisel.

8. Tulumaksu muudatuste seadus — II lugemisel.

9. Riigiteenistusseadus — II lugemisel.

10. Transiidiwabaduse konventsiooni ja põhimääruste kinnitamise seadus — II lugemisel.

11. Piirituse ja wiinamüügi seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

12. Hoolekandeseadus — II lugemisel.

13. Eesti kultuurkapitaali seadus — II lugemisel.

14. Riigimaksu ärakaotamise seadus raudtee weotariifis riigi raudteel — II lugemisel.

15. Weeühisuste seadus — maakomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 5.20 min.

1. Päewakorra Juhataja **K. Wirma**: Awan Riigikogu koosoleku.

J. Woiman (sd.): Teen ettepaneku wõtta kaheksas päewakorra-punkt wiendaks, üheksas päewakorra-punkt kuendaks ja kaheteistkümmes päewakorra-punkt seitsmendaks.

Juhataja **K. Wirma**: Ettepaneku kohta on sõna rkl. Kornel'il.

K. Kornel (rhw.): Mina waidlen selle ettepaneku wastu. On ju teada, et meie hoolekandeseaduse arutamiseega täna lõpule ei jõua, ja siis jääks arutamata hulk seadusi, mis täna kolmandal lugemisel ja mis sugugi kaua aega ei wõta.

Juhataja **K. Wirma**: Sõna päewakorra kohta on rkl. Wain'il.

J. Wain (sd.): Teen ettepaneku wõtta päewakorras I lugemisel olewate seaduste järjekorda, see on kuendaks punktiks heategewate ja teaduslikkude asutuste ning omawalitsuste päralt olewate rendimaade wõõrandamise ajutiselt seismapanemise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: Panen ettepanekud hääletamisele selles järjekorras, nagu nad tehtud. Kõigepealt rkl. Woiman'i ettepaneku. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 27 häält, wastu — 27 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. Wain'i ettepanek. (Hääletatakse.) Poolt on 37 häält, wastu mõned üksikud, ettepanek on wastu wõetud. Seega on päewakord kindlaks määratud.

Enne päewakorra juurde asumist on sõna sekretääril teadaande korras.

2. Teadaandmine Sekretäär **J. Piiskar:** Riigikogule on tulnud Läti seimi juhatus

poolt telegramm, mis tõlkes järgmiselt kõlab (loeb): „Eesti Riigikogu esimehele, Tallinnas. Meie palume Teid, härra esimees, ja Teie isikus kogu Eesti Riigikogu vastu võtta meie soojemaid õnnesoove kuritahtliku katse — toore jõu abil Teie maa demokraatlikku korda hävitada — nii rutulise likvideerimise puhul ja meie awaldame Teile ühtlasi oma sügawat kaastundmust Teile rahwa walusate kaotuste kohta.“ (Üldised kiiduawaldused.)

Edasi on telegrammi teel Riigikogu terwitanud 1. detsembri mässukatse mahasurumise puhul Wiru maakonnawalitsus ja korporatsioon „Wiroonia“ konwent, ning telefonogrammi teel awaldab Riigikogule kaastundmust teedeminister K. Kark'i surma puhul Eesti demobiliseeritud sõjawäelaste liidu keskjuhatus.

3. Teadaandmine Riigikogu juhatus poolt on antud Eesti ja Hollandi wahel **kommisjoni antud seaduseelnõu kohta.** 24. juunil 1924. a. allakirjutatud kaubalepingu kinnitamise seadus wäliskommisjoni soovil üldkommisjoni.

4. Teadaandmine (Sekretäär **J. Piiskar** kannab ette ülalnimetatud teadaande. Waata otsuste protokoll nr. 171 (47) lisa nr. 3.)
Riigikogu liigete puudumiste kohta koosolekuilt nowembrikuul.

5. Riigi majapidamise aruande komisjoni walimine — wanematekogu ettepanek. Juhataja **K. Wirma:** Wanematekogu poolt on ettepanek, walida riigi majapidamise aruande komisjon, wõttes walimisjagajaks

arw 11. Sõna on sekretääril teadaandmiseks, kui palju keegi rühm kandidaate saab.

Sekretäär **J. Piiskar:** Jagaja 11 juures saaks kandidaate põllumeestekogude Riigikogu rühm — 2, demokraatlik liit — 2, Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühm — 1, tööerakonna Riigikogu rühm — 1, asunik-

kude, riigirentnikkude ja wäikepõllupidajate Riigikogu rühm — 1 ja iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühm — 1 kandidaadi.

J. Woiman (sd.): Teen ettepaneku wõtta walimisjagajaks arw 10. Kui wõtta aluseks 11, siis kaotawad põllumehed ja sotsiaaldemokraadid ühe esitaja. Arwatawasti on wõetud walimisjagajaks 11 sellepärast, et komisjon wäiksem saaks. Kui sellest põhimõttest wälja minna, et jagajaks wõtta arw 10, siis saaksid sotsiaaldemokraadid kaks esitajat ja põllumehed — kolm esitajat.

Juhataja **K. Wirma:** Rkl. Woiman'i poolt on ettepanek tehtud wõtta walimisjagajaks arw 10 wanematekogu poolt esitatud arw 11 asemel.

J. Soots (põl.): Mina waidlen selle ettepaneku vastu. Riigikontrolli seaduse komisjonis, kust see ettepanek õieti alguse sai, oldi arwamisel, et riigi majapidamise aruande komisjon peaks olema 6—9 liikmeline. Selle järele tuleks jagajaks wõtta õieti arw 13. Kodukorra komisjon jäi peatama 9-liikmelise komisjoni peale, ja sellepärast otsustas siis ka wanematekogu wõtta jagajaks 11, mille järele Riigikogu rühmade poolt juba 10 kandidaati ette pandud. Kui rkl. Woiman'i ettepanek vastu wõtta, siis tuleb juba 12 kandidaati. See oleks juba wäga suur komisjon, ja suure komisjoni töö ei ole wäga wiljakas. Sellepärast oleks soovitaw, et meie wäga suurt komisjoni ei waliks ja jagajaks wõtaksime 11.

Juhataja **K. Wirma:** Asun rkl. Woiman'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Wene ja Saksa-Balti erakonna Riigikogu rühma poolt on teatatud, et nemad selle komisjoni walimisel ühinewad.

Riigi majapidamise aruande komisjoni walimiseks on esitatud järgmised kandidaadid:

Põllumeestekogude Riigikogu rühma poolt K. Ipsberg, J. Sepp.

Riigikogu demokraatliku liidu poolt L. Raudkepp, E. Weberman.

Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt J. Wain.

Tööerakonna Riigikogu rühma poolt M. Juhkam.

Asunikkuude, riigirentnikkuude ja väikepõllupidajate Riigikogu rühma poolt O. Köster.

Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma poolt E. Jonas.

Wene ja Saksa-Balti erakonna Riigikogu rühma poolt W. Hasselblatt.

Kas tehakse ettepanekuid walimise korra kohta? (Hüüded: Korraga walida!) On ettepanek tehtud korraga walida, selle wastu ei waielda, asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on kõik kandidaadid walitud.

**6. Kohtuministee-
riumile 1924. a.
korraliste kulude
lisaeelarwe ar-
wel wangide
toitmiseks eelkre-
diidi määramise
seadus —
I lugemisel.**

Rahaasjan-
duse komis-
joni aruandja A.
Jõeäär: Wäga lu-
gupeetud rahwasaa-
dikud! Käesolewa
seaduse põhjendu-
seks on õieti kaks
kurba tõsiasja. Esi-
teks see, et wangide

arw 2400, mis eelarwes ette nähtud oli, mitmesaja wangi wõrra on suurenenud. Nimelt oli 1. sept. 2634 wangi, 1. okt. — 2720, 1. now. — 2847. Teiseks on wahepeal toiduainete hinnad, iseäranis peatoidu, see on leiwa hind tuntawalt tõsunud, nii et kuidagi wõimalik ei ole nende kuludega, mis eelarwes ette nähtud, wangisid toita. Wangide toitmise kulud olid algeelarwes ette nähtud 21.000.000 suuruses, kuna ära kulutatud on tegelikult kuni 1. now. sel aastal 22.489.231, sellega üle kulutatud juba ligi 1½ miljonit. Neil põhjustel esitas Wabariigi Walitsus käesolewa seaduseelnõu. Rahaasjanduse komisjon selles sisulisi parandusi ette ei wõtnud, leidis aga, et seadus sarnast kiiret iseloomu kannab, et seda tarwis oleks maksma panna tema wastuwõtmisega ja tegi seaduseelnõus wastawa täienduse § 2 näol. Rahaasjanduse komisjoni nimel teen ettepaneku seaduseelnõu esimesel lugemisel wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduseelnõu I lugemisel wastu wõetud.

**7. Sõjaministee-
riumile 1924. a.
korraliste ku-
lude lisaeelarwe
arwel eelkre-
diidi awamise
seadus —
I lugemisel.**

Rahaasjanduse komisjoni aruandja K. Kornel: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolewa seadusega määrame sõjaministeeoriumile eelkrediite lisaeelarwe arwel 41.200.000 marga suuruses. See summa läheb palkade maksmiseks detsembrikuu eest ja jõulu lisatasuks, mis teeb wälja 38.000.000, siis lasteabirahaks 1.300.000, mitmesugusteks tasudeks 1.300.000, komandeerimise kuludeks läheb 400.000 ja überpangutuste kuludeks 200.000. Arwesse wõttes, et lisaeelarwe wastuwõtmine wiib, on tingitud selle seaduse kiire wastuwõtmine. Arwesse wõttes ka seda, et palgamaksmise tähtajad liginewad, hakkab see seadus maksma tema wastuwõtmisega. Rahaasjanduse komisjon käesolewas seaduses mingisuguseid parandusi teinud ei ole. Komisjoni nimel teen ettepaneku seaduseelnõu esimesel lugemisel wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduseelnõu I lugemisel wastu wõetud.

Aruandja K. Kornel: Ma teen ettepaneku, et käesolewa seaduse arutamise juures esimese ja teise lugemise wahel kolmepäewalisest tähtajast kinni ei peetaks.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

**8. 1925. aastal
tegelikku kait-
sewäeteenis-
tusse wõtmise
ja sellest wa-
bastamise sea-
dus — I luge-
misel.**

Riigikaitse komisjoni aruandja H. Laretei: Käesolewa seaduseelnõuga on kawatsetud teha wõrdlemisi põhjalik muudatus meie kaitsewäeteenistuses, nimelt on selle seadusega meie kaitsewäeteenistusaega lühendatud 1½ aasta peale. Selle muudatuse tõttu on ka wäikene muudatus tulnud meie kaitsewäe sissekutsumise terminites. Sennise ühekordse sissekutsumise asemel on wõetud kahekordne sissekutsumine. Nimelt 5. aprillil ja 10. oktoobril. See on tarwlikuks saanud selleks, et meie kaitsewäe koosseisusid ühtlustada, et neid terve

aasta läbi ühesuurustena hoida, kuna ühekordse sissekutsumise juures teatud aeg koosseis kahekordne oleks ja pool aastat oleks koosseis miinimum, mille läbi meie riigikaitse halwataks. Peale selle on pikem kui poolteise aasta kaitsewäeteenistus ette nähtud merewäes, merekindlustes, inseneeri ja raadio-telegraafistide kursustel. Samuti on ratsawäes ette nähtud pikem teenistus, kuid ratsawägi on ülemineku ajajärgul kauem kinni peetud. Normaalaajal ei saa merewäes ja merikindlustes sarnast lühikest teenistusaega maksma panna, kuna meie merewäe teenistusolud nõuawad kauemat aega teenistuses olemist ja tehniliselt ei ole võimalik sarnase lühikese ajaga merewäes välja õpetada. Samasugune seisukord on ka inseneeriwäe ja raadio-telegrafistide kursustel, kus tehniliselt on väga raske poolteise aastaga kõike läbi wõtta, mis tarwis.

Need muutused, mis iseenesest kaunis põhipanewad on, on meie sõjaministeeriumis kui ka riigikaitse komisjonis läbi waadatud ja põhjalikult läbi kaalutud kõik need wastuwäited, mis esile on toodud, nimelt on arwatud, et selle läbi wast õpetuse intensiivsus kannataks, kuid meie kaitsewäe tegewad juhid on kindlal arwamisel, et nad sarnase korra juures õpetust korraldada wõiwad, kuna riigikaitse hüwides ja ka kasarmute siseelu hüwides uus kord wastuwõetawam on, kui ühekordne sissekutsumine. Riigikaitse komisjoni nimel teen ettepaneku seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta.

J. Soots (põl.): Lugupeetud rahwasaadikud! Meie oleme sellega harjunud, et igal aastal tuleb eriseadus, mille järele noorimehi teenistusse kutsutakse, et neid välja õpetada sõduriteks. Harilikult ei ole tekitanud sarnaste seaduste wastuwõtmine mingisuguseid waidlusi. Käesolewal aastal on see seadus sarnane minewa-aastasele seadusele ainult pealiskaudselt waadates, kuid tema läheb märksa lahku oma ulatuse kui ka oma sisu poolest.

Endistel aastatel wõeti iga aasta teenistusse 8 kuu mehed, see oli nõndanimeetatud ülemineku-aeg, käesolewa seaduse järgi wõetakse teenistusse terve aasta, see on 12 kuu mehed, ja sellega minnakse üle normaalsele olukorrale. Kui see nõnda on, siis peaksime küll küsima, et mispärast meie siis seda peame eriseadusega lahendama, kuna meil peaks õieti

normaalaegadele wastaw „kodanikkude sõjawäeteenistuse kohustuse seadus“ olema. Siamaani ei ole meil sarnast seadust ja kahjuks ei aruta meie täna seda seadust, waid jällegi mingit üks aasta kestwat seadust.

Mina tuletan meelde, et „kodanikkude sõjawäeteenistuse kohustuse seadus“ sai I Riigikogule Päts'i walitsuse ajal esitatud, ja härra Kukk'e walitsuse ajal oli see seadus riigikaitse komisjonis. Selle tõttu, et I Riigikogu läks rutem laiali kui harilikult, ei suutnud ta seda seadust wastu wõtta. Tuli II Riigikogu ja uus walitsus. Arusaadaw, et uuel walitsusel wõisid olla mõnesugused parandused, mis ta tahtis sellesse seadusesse sisse wiia, ja loomulik ka, et see ikka natuke aega wõtab. Kuid teise Riigikogu algusest on poolteist aastat möödunud ja meie seda seadust ei ole näinud Riigikogus. Sellepärast peaks meil õigus olema küsida walitsuselt, et mikspärast ei ole walitsus poolteise aasta jooksul seda seadust esitanud ja mikspärast peame meie käesolewal korral arutama ajutist seadust ja mitte alalist „kodanikkude sõjawäeteenistuse kohustuse seadust.“

Teine küsimus, milles käesolew seadus lahku läheb minewa-aastasest, on teenistusse kutsumise aeg. Nimelt kutsuti minewal ja endistel aastatel teenistusse üksainus kord aastas, kuna käesolewa aasta seaduse järele kutsutakse 2 korda aastas. Sellepärast oleks tarwilik waadelda, kas see uus kord meile parem wõi halwem on kui minewa-aastane kord.

Kõigepealt, kui waadelda meie riiki strateegilisest seisukohast, siis peame tunnistama, et meie piirid on lahti igal ajal, sellepärast peame ka igal ajal walms olema, et wastu hakata. Kuid hädaoht ei ole igal ajal ühesuurune. Talwel sügawa lume tõttu oleme vähemas hädaohus, kui suwe ajal. Talwel, kus meri on kinni külmanud, on Tallinn esimeste ootamata löökide eest mere poolt kaitstud, kuna tema aga suwe ajal seda mitte ei ole. Talwe tõttu ei saa suured sõjawäe kolonnid liikuda teisiti kui ainult suurte teedel, sest suurtükiwäega ei saa teelt kõrwale minna. Sellega on siis talwel ka maa poolt vähem hädaohtu karta kui suwel, kus iga wäikest teerada wõib sõjawäe liikumiseks ära kasutada. (W a h e l h ü ü e k e s k e l t : A g a P e i p s i !) Peipsi on talwel samuti nagu suwelgi. Mina ei ole Peipsit ilmaski iseäralikuks takistu-

seks lugenud, niihästi suwel kui ka talwel, ja sellepärast ei ole mina Peipsit ette toonud, nagu ei saa ka takistuseks lugeda neid jõgesid, mis waenlase tee peal ees on. Sellepärast siis oleks küll loomulikum, et meil suwel oleks sõjawäge rohkem kui talwel. Õpetuse võimalus on meil suwe ajal palju parem kui talwel. Talwel ei saa meie sügawa lume sees mingisuguseid taktilisi õppusi pidada, nii et õppusi tuleb ainult kas kasarmutes wõi kasarmute ees platsil pidada. Need on aga väikesed kodused õppused, kuna aga suuremat väljaõppust, suuremat laskeharjutust ja suuremat maastikule kohane mist talwel pidada ei saa. Selle tõttu läheb talwel sõjawäe õppus väga wisalt, suwel aga läheb edukalt.

Käesolew seadus jagab kõik inimesed kahte kategooriasse. Ühed tulewad kewadel, ja need õpiwad kaks suwet ja ühe talwe; teised aga tulewad sügisel ja õpiwad kaks talwet ja ühe suwe. Loomulikult saawad teised halwema ettevalmistuse kui esimesed, kes tulewad kewadel. Nii tekib siis sõjawäes 2 kategooriat sõdureid. Minu arusaamise järele tekiwad selle juures ka väga suured raskused õpetajate leidmisel. Neid peab igal aastal kahe kursuse tarwis olema. Ja mulle näib, et raske on leida niipalju wanemaid sõdureid, et kahele kursusele õpetajaid jätkuks. Selle tõttu siis ka niisuguse kahekordse sissekutsumise juures õppus kannatab.

Peab ütleva, et majapidamise seisukohalt on hoopis teine seisukord. Kui terve aasta ümber on ühesugune arv sõdureid teenimas, siis on majapidamine kergem kui sellel korral, kui talwel oleks kaks korda vähem sõdureid teenimas kui suwel.

Aga minu arusaamise järele peawad meil esiplaanil olema just strateegilised ja sõjawäe väljaõpetamise võimalused, mitte aga majapidamise hõlbustused. Mulle näib, et see seadus on välja töötatud liig suure Lääne-Euroopa mõju all. Näiteks Prantsusmaal on ka teenistusaeg $1\frac{1}{2}$ aastat ja seal wõetakse ka sõdureid kaks korda aastas teenistusse, kuid Prantsusmaa on strateegiliselt ja kliimaatiliselt hoopis teistsugustes oludes kui Eestimaa. Prantsusmaale on waenlase sissetung alati waba, nii suwel kui talwel. Meri ei külma seal millalgi kinni. Teed on seal alati head, sest talwet, nagu meil, seal ei tunta. Hoopis wastupidi! Talwel on seal

õppust pidada palju parem, sest talwel õhk on kaunis jahe, wili on ära koristatud ja nurmed on wabad, nii et wõib hästi õppusi pidada, kuna see suwe ajal keskpäewal suure kuumuse tõttu ehk nõnda hea ei olegi. Sellest seisukohast välja minnes on arusaadaw, et Prantsusmaa ja teised Lääne-Euroopa riigid kutsuwad oma sõdureid mitu korda aastas wäeteenistusse, sest et kliima seal õppustele takistusi ei tee.

Meil kutsuti senni sõdureid ikka üks kord aastas teenistusse, aga mitte kaks korda. Käesolewa seaduse arutamisel oli see küsimus kaalumisel riigikaitse komisjonis, kus põllumeeste rühma esitajad: mina ja kindral Laidoner, jäid selle arwamise juurde, et tuleks sõdureid üks kord aastas teenistusse kutsuda. Walitsuse esitajad ja teiste rühmade esitajad kaldusid aga selle poole, et wõtta seadus sellel kujul wastu, nagu tema on esitatud walitsuse poolt. Et põhiseaduse järele walitsus wastutaw on riigikaitse eest, ja et väga tähtis on, kuidas juhtiwad jõud sõjaministeeriumis õppust kawatsewad läbi wiia, kas nekrutid üks kord wõi kaks korda aastas wõttes, sest inimene, kes ühe mõtte poolt on, wiib selle mõtte ka paremini läbi, kui teise mõtte, mis temale ehk kaela määratakse ja mida tema pooldada ei taha, siis ei tee meie selle seaduse wastuwõtmiseks takistusi, waid jätame selle küsimuse walitsuse otsustada.

Siiski pean mina märkima, et see mõte, mis käesolewas seaduses wäljendatud, nimelt et nekrutid kaks korda aastas wõtta, elustati meil Eestis 1921. aastal, kus nekrutid kutsuti sõjawäeteenistusesse kaks korda aastas. Muidugi ei mõelnud sarnast korda mitte professor Piip ise välja, waid seda tegid needsamad abilised, sõjaministeeriumi juhid, kes praegugi weel sõjaministri kaastöölisteks on. Pean ütleva, et iseäralikku kasu see kahekordne wõtmine meile 1921. aastal ei toonud, eraldi õpetada oli neid raske ja tuli panna riwisse inimesi, kes ei olnud tarwilikku õppust saanud. Riwis tuli neil, nõnda öelda puhtmehaaniliselt sõjawäe õppus läbi teha, ja muidugi ei olnud tagajärjed head, vähemalt 1921. aastal mitte. Alles 1922. aasta õppus andis häid resultate.

Nagu mina juba ütlesin, et kuna Wabariigi Walitsus on wastutaw riigikaitse eest, ja kuna walitsus tingimata soowib, et kaks korda aastas nekrutid wõetaks

siis meie selle wastu ei saa hääletada. Aga kuna siiski meie oleme arwamisel, et parem oleks, kui nekrutite wõtmist üks kord aastas teostataks, siis meie käesolewa seaduse poolt ka ei hääleta, waid jätame küsimuse täiesti Wabariigi Walituse ja Riigikogu enamuse wõimkonda ja wastutusele.

Juhataja **K. Wirma:** Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **H. Laretei:** Ma ei tahaks wastuwäiteid siin esile tuua selles mõttes, et wastu waielda eelkõnelejale, kuna see küsimus riigikaitse komisjonis põhjalikult läbi arutati, waid tahan ainult ette tuua need motiivid, mille põhjal riigikaitse komisjon arwamisele jäi, et see seadus ikkagi käesolewal kujul wastu wõetaw on.

Eelkõneleja tähendas, et meil peaks olema sõjawäeteenistuse kohustuse seadus — see seaduseelnõu on praegu walmis ja on teisel lugemisel sõjanõukogus, nii et tema arwatawasti pea esitatakse.

Mis puutub strateegilisesse seisukorda, siis on õieti wäga raske nii ühele kui teisele seisukohale oma poolehoidu anda, nii ühel kui teisel on oma pahed ja oma head. Esiteks, kui üks kord sisse kutsuda, on meil koosseisud õige wäikesed talwekuudel. Õigus, hädaoht on ju talwel wõrdlemisi wäiksem, aga siiski wõib juhtuda sarnaseid aastaid, nagu näiteks käesolew aasta, kus oktoobri-, nowembrikuud on sarnased, kus sõjawägi tegutseda wõib, ja oktoobrikuu algusel oleks siis juba õige wäikene koosseis, nii et siin teatud juhtumistel see hädaoht edasi kestab. Teiseks oleksid talised koosseisud niiwõrd wäikesed, et nad siseelus nii suuri raskusi üles seaksid, et riigikaitse peaaegu nulli peale langeks, nii et talweks jääks õige wäikene koosseis ja raske oleks riigikaitset strateegilisest seisukohast teostada. Kolmandaks kannataksid ka õppuse luwid selle all, et just siis, kui õpetajate ettewalmistamine on, kus noori sees ei ole, just sel momendil on koosseisud nii wäikesed, et isegi kõik õpetajad tuleksid wiia majandusliikkudele töödele. Need oleksid siis pahed, mis ühekordse sissekutsumise wastu räägiwad.

Kahekordse sissekutsumise juures oleksid koosseisud ühesugused ja küllalt tugewad selleks, et meie riigikaitse seisukohalt neid küllaldasteks wõiks pidada.

See wahe koosseisudes ei ole mitte wäga suur, ta on wahepealne kõige wäiksemate ja kõige suuremate koosseisude wahel. See aga wõimaldab strateegiliselt seisukohalt olla walmis ja teiseks lubawad alalised koosseisud rohkem aega anda ka õpetuse töödele, sest et õpetus kestaks alatasa ja majandusliikud tööd ei wõtaks õpetajatelt niipalju aega ära.

Strateegiliselt seisukohalt on tõesti nii ühel kui ka teisel süsteemil oma puudused ja oma paremused, ja siin ei saa mitte öelda, et üks wõi teine tuntawalt ülekaalus oleks. Igatahes ei ole käesolewa seadusega maksmapandaw kord mitte halb, kui ühekordne nekrutite kutsumine. Tõsisemat tähelepanu wäärib õpetuse küsimus. Ühe motiivi tõin ma juba ette, et ühekordse sissekutsumise juures peaksid õpetajad talwel majanduslikkude tööde peal kinni olema, ning et õpetada wõimalik ei ole. Õigus, suwel on meil õpetamine meie kliimatilistes oludes palju edukam ja tagajärjerikkam, ja on tõesti halb, kui üks osa sõjawäelasi talwel wälja õpetatakse, kuid siin tuleb teiselt poolt silmas pidada seda, et see osa, mis ainult üks suwi õppusel on, see saab põhjaliku ettewalmistuse praktilisteks töödeks, tema on juba oktoobrikuust teenistuses ja saab kunni aprilli- maikuuni ettewalmistuse ja aprillis wõi mais läheb wälja tegelikkuudele töödele. Nad saawad täiesti teoreetiliselt ette walmistatud ja siis lähewad nad praktilistele ja õppusmanööwritele. Nii et ühelt poolt wähen dab taline õppus õppuse intensiivsust, kuid teiselt poolt kompenseeritakse see sellega, et nad täielikuma ettewalmistuse saawad. Mis puutub majandus- ja siseellu, siis leidis ka eelkõneleja, et sellega suured paremused kättesaadawad on. Minu arwates ei saa wõrdluseks ette tuua 1921. aastal katsena maksmapandud korda, kus 2 korda aastas mehi sisse kutsuti, esiteks sellepärast, et sel korral meie õpetajate koosseis wõrdlemisi nõrk oli, kuna nüüd on selles asjus palju kaugemale jõutud. Teiseks oli sel korral sissekutse wõrdlemisi hilja suwel, nõnda, et praktilistele töödele wäljaminekuks oli wähe teoreetilist õppust. Nüüd kutsutakse aprillikuul algul ja siis jääb ikkagi ligi kaks kuud üle noortele sõduritele õppuse andmiseks. Need, kes aprillis tulewad, need lähewad esimese aasta wäiksema intensiivsusega praktiliste tööde järele uuesti praktilistele töödele teise aasta suweks täieliku talwise

ettewalmistuse järele ja wõtawad ka teist korda manööwritest osa, nii et neil wäljaõpetus täielik on. Teistele täiendab talwine pikk teoreetiline ettewalmistus osalt seda, mis suwistest õppustest puudu jääb.

Need olid motiivid, miks riigikaitse komisjon seisukohale jäi, et see seadus on wastuwõetaw ja eriti, et meie riwiülemus kõik selle poolt on ühel häälel, ja arwab, et kui majanduslik tegur kasarmu siseelus paremini korraldatakse, siis võimalik on ka seda õppust kahes järgus niwörd intensiivselt läbi wõtta, et tagajärjed enam-wähem ühesugused oleksid.

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud käesolew seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduseelnõu I lugemisel wastu wõetud.

9. Haridusministeeriumi korraldus — I lugemisel.

Hariduskomisjoni aruandja **H. Bauer**: Austatud Riigikogu liikmed! Haridusministeeriumi korraldusseadus on esimene sarnane, mis Riigikogus kõne all on olnud. Teistel ministeeriumidel ei ole sarnast seadust wälja antud. Haridusministeerium andis oma esimese korraldusseaduse wälja § 12-a põhjal 3. jaanuaril 1921. aastal. Nüüd on selles esimeses korralduses tarwilik olnud muudatusi ette wõtta. Need muudatused on tingitud kahest asjaolust. Esimene põhjus, miks muudatus ette wõeti, oli see, et praeguses makswas korralduses puuduwad teatawad tähtsad olulised punktid ja neid tuleb otsida Asutawa Kogu ajal wäljaantud „Eestimaa kooliwälitsuse ajutises korralduses“; peale selle ei ole ka endises korralduses üksikute osakondade kompetents selgesti ära tähendatud. Teine peapõhjus, miks uus korraldusseadus wälja antud, on see, et koosseisude kokkutõmbamist Riigikogu soovil muidu mitte võimalik ei ole läbi wiia, kui selle kohta endist korraldust ei muudeta. Siin on just selles suhtes teatawad muudatused ette wõetud. Senni on meil, praeguse korralduse põhjal, neli osakonda ministeeriumis: kantselei, kooliosakond, kunsti-teaduseosakond ja majandusosakond. Nüüd uue korraldusseaduse põhjal on need kokku tõmmatud ja töötama jääwad ainult kaks osakonda, nimelt kooliosakond ning üld- ja kultuurosakond. Kooliosakond

on ennast wähe muutnud, ainult ametnikkude koosseisu on wähendatud, kuna teine osakond — endine kunsti-teaduseosakond ja majandusosakond on kokku tõmmatud üld- ja kultuurosakonna nime all. See paistab küll, et need üksteisele wõõrad alad on, aga siiski on üld- ja kultuurosakonna töö õige lähedalt seotud majandusosakonna tööga, nimelt tema peatöö on just ülikooli asjad, niisamuti ka teised stipendiumid ja rahalised asjad, mida täitsa võimalik on üld- ja kultuurosakonna alla ühendada. Kokku on ametnikka käwatsetud wähendada 11 ametniku wõrra, see on umbes 25% terwest haridusministeeriumi ametkonnast. Nii on siin sel alal õige suuri wastutulekuid tehtud Riigikogu soovidele, sest waewalt mõni teine ministeerium on 25% oma koosseisust kokku tõmbanud. See kokkutõmbamine on aga nüüd ka maksimaalne. Koosseis on õige wäikeseks jäänud ja wäheha arwuga enam kuidagi töötada ei saa.

Neid kokkutõmbamisi on wõimatu ette wõtta, kunni endine korraldusseadus maksew, sest siin wiiakse ühe ametniku funktsioonid teise peale ja mõned kohad on ümber nimetatud. Nii on ümber nimetatud kaks õige tähtsat kohta: üks on endine kantseleijuhataja, keda nüüd — uue korraldusseaduse järgi — nimetatakse peasekretäärriks ja teine on endine majandusosakonna juhataja, keda selle seaduseelnõu põhjal nimetatakse majanduswalitsejaks, sest temal on õige palju puhtmajanduslikka funktsioone, näiteks riigi koolimajade korrashoidmine ning järwalwe üle kogu riigi, wastutus terve eelarwe kokkuseadmise eest jne., mille jaoks üks eraldi ametnik ametis peab olema. Wäliselt on see seaduseelnõu kauris palju muutunud, sisuliselt on tema aga enam-wähem endiseks jäänud. Ka on kõik muudatused ja parandused ette wõetud kokkuleppe teel haridusministeeriumi esitajaga.

Panen ette käesolew seaduseelnõu esimesel lugemisel wastu wõtta.

A. Jõeäär (sd.): Wäga lugupeetud härrad rahwasaadikud! Selle peale waatamata, et meie riik juba esimese wiie aasta kestuse juubeli üle on elanud, ei ole meie weel sennijani nii kaugele jõudnud, et Wabariigi Walitsus oleks suutnud Riigikogule esitada üldise ministeeriumide korraldamise seaduse. Sellest on

suurel määral tingitud ka see kurb asjaolu, et ametnikkude koosseisusid, mis meie riigile tõepoolest üle jõu käiwad, weel senni ei ole wõimalik olnud tuntawalt vähendada. Mina isiklikult olen arwamisel, et meil praeguse kümne ministeeriumi asemel wiiest ministeeriumist küllalt oleks, niisama wõiks wäga hästi 24.000 ametnikku asemel 12.000 olla. (J. Holberg, põl.: Ega neid rohkem ei olegi.) Neid on praegu 24.000. (J. Holberg, põl.: Ega need kõik ametnikud pole, waid töölised.) Selles arwus ei ole mitte üht ainustki töolist nimetatud. Ma räägin ainult koosseisudesse üleswõetud ametnikkudest. Wõtke riigi eelarwe lisa kätte, siis näete, et meil on 24.000 ametnikku.

Edaspidiste wiie ministeeriumi hulgas, mis tõepoolest alles wõiksid jääda, ei oleks tarwis minu arwamise järele haridusministeeriumi ette näha, waid tööhoolekandeministeeriumi ja haridusministeeriumi wõiks wäga hästi ühendada ühise kultuur- ja sotsiaalministeeriumi alla. Kui see nii on ja küsimus, kas haridusministeerium kui niisugune üldse tarwilik on, eitawalt tuleks otsustada, siis oleks täiesti enneaegne praegu juba ette selle ministeeriumi saatust kindlustama hakata, niisama enneaegne on ka üksikute ministeeriumide korraldamise seadustega ette tötata, kui üldine seadus puudub. Küsimust tuleb kaaluda täies ulatuses, mitte aga üksikute ministeeriumide kaupa. Neil põhjustel on selle seaduse wastuwõtmine praegu enneaegne ja mina teen ettepaneku käesolew seaduseelnõu esimesel lugemisel tagasi lükata.

J. Holberg (põl.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Juba eelkõneleja rõhutas, et ei olla otstarbekohane, et üksikuid ministeeriumide korraldusseadusi hakatakse Riigikogus üksikult läbi wiima. Tema tõi isesuguseid motiwe ette, millega ka mina ühinen, nimelt, et meie riiklik aparaat ei olla weel küllalt kindlal kujul wälja kujunenud, ei olla weel teada, kui palju ministeeriume meil tulewikus on jne. Ma tahan öelda, et ka meie maksuastriigiõiguslikust seisukohast ei ole otstarbekohane, et meie ministeeriumide korraldamisseadusi hakkaksime ükshaawal arutama. Minu arwamise järele on meie walitsuse aparaat ühtlane ja meie ministeeriumid peawad oma põhimäärustes kooskõlas olema. Mina ar-

wan, et sedawiisi hakata üksikult wähem tähtsamatest ministeeriumidest peale, — mille olemasolu wõib paista käesolewal silmapilgul küsitaw — ei ole riigiõiguslikust seisukohast wälja minnes sugugi otstarbekohane, sellepärast wõiksin täiesti ühineda lugupeetud eelkõneleja ettepanekuga.

Teisest küljest, kui läheme käesolewa seaduse juurde, siis peab ütleva, et see seadus kui niisugune, jätab wäga palju tähtsaid küsimusi lahtiseks ja kui hakame wõrdlema seaduseks saawat eelnõu riigiteenistus- ja pensioniseadusega, siis peab tähendama, et siin ei ole kooskõla küllaldaselt olemas. Ma tahaksin kõigepealt rõhutada seda, et haridusministeeriumi korraldamisseaduses ei ole ette nähtud erikoosseisusid lisana. See on esiteks. Teiseks ei ole ka ära tähendatud, missugused on nõndanimetatud ametnikukoha õigusega kohad ja missugused wabapalgalised, kuna see peaks ometi ministeeriumi korraldamisseaduses ette nähtama, sest muidu ei saaks meie teatud õiguste ja kohuste küsimust lahendada uue riigiteenistusseaduse alusel. Siis on weel lahtiseks jäetud üks tähtis küsimus, mis peaks ministeeriumi korraldamisseaduses lahendust leidma, nimelt ametisse määravate ülemuste kompetents. Siin ei ole aga ära tähendatud, missugune ülemus missuguse ametniku kohale määrab. Kui see küsimus üldkommisjonis arutamisel oli, missuguses seaduses ametisse määramine peab tähendatud olema, siis tulid üldkommisjoni liikmed üksmeel otsusele, et just ministeeriumide korraldusseaduses see peab ära määratama, nii palju kui seda on senni olnud Wene ministeeriumide korraldusseadustes. Peale selle oli Wene ajal lisaks ministeeriumide korraldusseadustele weel riigiteenistusseadus, mis teatud kohtadel korraldusi tegi. Meie seaduses jäetakse see täies ulatuses üksiku ministeeriumi korraldusseaduse peale.

Teiseks peab tähendama, et üks põhjendus weel selle poolt on, et käesolewat seadust praegu üksikult arutamisele ei tuleks wõtta ja nimelt see, et ministeeriumidel peab tulewikus ühtlane kodukord wõi juhtnöörid olema, kuidas ministeeriumi üksikud orgaanid, osakonnad ja peawalitsused peawad funktsioneerima, missugused kompetentsid neil peawad olema ja missugune asjaajamine jne. Senni kui meil teiste ministeeriumidega selles mõt-

tes korraldused tegemata, ei wõi sellest juttu olla. Nii tuleb wälja, et haridusministeeriumil on üldine korraldusseadus, kodukord ja tegewuse äramääratus, aga teistes ministeeriumides jääb endine korraldus, mis Wene ajast, maksma. Kõigil neil põhjustel leiame meie, et kui ei peaks Riigikogu liikme Jõeäär'e ettepanek mitte wastu wõetama, siis käesolew seaduseelnõu tuleks komisjoni anda uuesti läbikaalumiseks. Sellepärast teen ettepaneku seda seaduseelnõu üldkomisjoni anda, kus teda wõiks juriidilisest küljest makswate seadustega kooskõlastada, et mitte ei tuleks sekeldusi käesolewa seaduse elluwiiemisel.

M. Juhkam (töer.): Härrad Riigikogu liikmed! Kui mõni aeg tagasi selles weel täitsa ühel arwamisel ei olnud, kas meil ministeeriumide korraldusseadust üldse tarwis, kui tähendati, et wõiksime läbi saada näiteks niisuguse korraldusega, nagu Inglismaal, siis selgub nüüd ikka enam ja enam, et meie ilma ministeeriumide korraldusseadusteta läbi ei saa. Juba aja kokkuhoidmise mõttes. Sest seaduse wastuwõtmisega waiksiks kord igawesed waidlused komisjonides ja eelarwete arutamisel. Waatamata sellele ühinen ma aga täitsa eelkõnelejatega selles, et ühe ministeeriumi korraldusseadust maksma panna ei saa, kui ei ole wälja töötatud ministeeriumide üldine korraldusseadus. Wastuwäiteid on juba toodud, aga neid wõiks tuua weel terwe rea. Peaksid ju olema ministeeriumide osakonnad wõi peawalitsused wõimalikult ühesugused ja ühenimelised. Samuti ametnikkude nimetused. Laialdastele ringkondadele, kelläl ministeeriumidega tegemist, oleks suureks kergenduseks, kui ligikaudu teada on, missugused küsimused ministeeriumide ühele wõi teisele osakonnale alluwad. Kui üht asutust wõi isikut ühes ministeeriumis ühe nimega nimetatakse ja sama asutust wõi isikut teises ministeeriumis teisiti, tekitab see juba iseenesest segadust ja tuleb küsida, mikspärast nii, miks ei katsuta ühtlustada seda, mida ühtlustada wõimalik. Meil on waieldud, mis on otstarbekohasem: kas ministrite abid wõi peawalitsused. See on küsimus, mille üle waielda wõib, mis aga ministeeriumide korraldusseaduses kõigi ministeeriumide kohta otsustatud peab saama enam-wähem ühtlaselt.

Pean kahjuks tähendama, et meie seadusandluses puudub süsteem. Millega ta-

hetakse põhjendada seda, et haridusministeeriumi korraldusseadus päewakorda on wõetud, kuna meil komisjonides seisawad seadused, millel wõrratumalt suurem tähtsus ja laiem ulatus? Mis on haridusministeeriumis lahti? Mis seal puudub? Miks on seal kõigepealt waja korraldusseadust? Praegune haridusministeeriumi korraldus sisaldab eneses — nii loeme seletuskirjas — ainult ministeeriumi jagunemist osadesse... kuna ministeeriumi üldine kui ka alajaotuste wõimupiir üldse ja alluwate asutuste suhtes eraldi temas kindlaks määrata on jäänud. — Mina küsiks, kas teistes ministeeriumides on see määratud? Mitte põrumugi paremini. Teistes puudub sèegi korraldus, mis haridusministeeriumil olemas.

Aga kuigi oletaksime, et ühe ministeeriumi korraldusseaduse maksmapanemine wõimalik eraldi, siis peaks see sisaldama ikkagi enam-wähem üldisi paragrahwe ja üldisi määrusi. Ta ei peaks tungima niisugustesse peensustesse, nagu leiame käesolewas seaduses. Siin tahetakse lahendada kõik küsimused, mis haridusministeeriumi kuidagi huwitawad: wahekord omawalitsustega, järelwalwe, — mis aga meelde on tulnud. Kui teised ministeeriumid sama rada käima hakkawad, see tähendab oma korraldusseadustega tahawad lahendada hakata kõike seda, mis nende arusaamise järele waja lahendada, siis paisuksid ministeeriumide korraldusseadused kehakateks köideteks.

Käesolew seadus ei ole mitte üks ministeeriumi korraldusseadus, waid ta on ka ühtlasi koosseisude seadus. Tõendatakse, need koosseisud olla minimaalsed. Wõib olla. Aga siin tekib küsimus, kas taetakse teistes ministeeriumides koosseise ka nii maksma panna, kui siin. Kui mitte, siis ei ole see wastuwõetaw ka siin. Ka koosseisude seadus peaks olema ühtlane ja seda ei saa esitada juhuslikult, iga ministeeriumi kohta eraldi.

Kui meie nüüd seaduse enese juurde läheme — ma peatan tema juures väga lühidalt — siis näeme, et küsimused, mis siin lahendada taheti, rahuloldawalt lahendatud ei ole. Wõtame kas wõi koosseisud: majanduswalitseja, peasekretäär jne. Ma küsiks, mikspärast just sellel ministeeriumil peab olema majanduswalitseja ja mitte teistel, sest teised wõiwad oma majanduswalitseja kohta palju rohkem põhjendada, kui haridusministeerium. (Haridusminister H. B. Raha-

mägi: Neil on ka oma osakond olemas, näiteks põllutöministeeriumil — metsade peawalitsus jne.) Ei, härra minister, minu teada ei ole ministeeriumidel erimajandusakondi, vähemalt kõigil ministeeriumidel mitte. Ja kui ka oleks, siis peaks asi korraldatud olema enam-vähem ühtlaselt. Edasi — peasekretäär. Uus nimetus. Miks just peasekretäär, miks mitte ministeeriumi sekretäär? Kui niisugune väikene ministeerium, nagu seda on haridusministeerium, saab majanduswalitseja, peasekretääri jne., siis on teistel muidugi õigus saada rohkem.

Majanduswalitseja ülesanne on muu seas ka omawalitsuste rewideerimine, instrueerimine jne. Rewideerimiste wastu ei tarwitse waielda. Aga see on ühe ministeeriumi ülesanne, mida waewalt teha maksab igal ministeeriumil. Juba puht otstarbekohasuse seisukohast. Sest siis oleks see jõudude raiskamine ja killustamine.

§ 16 kõneleb riigi hariduskogust, mis senni vähemalt paberil olemas. Ma kõnelesin selle küsimuse üle wast hiljuti haridustegelastega. Nad teawad rääkida, et 7 aasta jooksul olla riigi hariduskogu koos käinud 2 korda. Nii on tema wajadus küsitaw. Haridusministeerium wajab kahtlemata haridustegelaste nõupidamisi. Aga nende nõupidamiste kokkukutsumise õigus haridusministril on. Kui aga seaduseelnõu ette näeb riigi hariduskogu, siis peaks selles leiduma ka riigi hariduskogu korraldus. Sellest aga ei lausuta sõnagi.

§ 17 räägib, et haridusministeeriumi juures töötab kooliraamatute komisjon. Küsiks, miks ainult kooliraamatute komisjon? Ei wõiks olla midagi selle wastu, kui ministeeriumil õigus on korraldada eriteadlaste komisjonid ühe wõi teise küsimuse lahendamiseks.

Siis ikka jälle see „kooliwalitsus“, mille juures olen peatanud mitu korda. § 20 näeme, et haridusministeerium on otsusele jõudnud, et „maa-kooliwalitsuse“ asemel lugeda tuleb „haridusministeeriumi kooliosakond“. On ka arusaadaw. Wast mõni koosolek tagasi oli mul juhus tähendada, kui ebamäärased asutused on need „linna- wõi maakonnawalitsuste kooliwalitsused“. Walitsused walitsuste kõrwal wõi sees. Kui see nimetus kord kaalumata ja kergel käel tarwitusele wõeti, siis oleks nüüd aeg sellest loo-

buda. See ei ole raske. Näiteks § 2 pt. h, kus „kooliwalitsusest“ mööda saaksime järgmiselt: „omawalitsuste ja nende wastawate orgaanide tegewuse kokkukõlastamine haridusalal“.

§ 2-ses räägitakse ka „järelwalwamisest“ kooliseaduste ning määruste täitmise üle jne. On see järelwalwe wõi mitte? Kui järelwalwe, siis missugune? Kas on otstarbekohasuse üle jne.? Isegi seaduse maksmapanemises pole täpsust: „hiljemalt käesolewa seaduse maksamahakkamisega kaotawad oma jõu“ jne. (Haridusminister H. B. Rahamägi: See on kohtuministeeriumis wälja töötatud.) Kohtuministeeriumis on waremgi tehtud seda, millega nõus olla ei saa Riigikogu. Näiteks räägitakse, et hoolekandeseadus olla ka kohtuministeeriumis läbi waadatud ja leitud wäga hea olewat. Aga Riigikogus, kus teisel lugemisel anti paragrahwid komisjonidesse, käis nende paragrahwide käsi wäga halvasti. Leian, samuti kui eelkõnelejad, et seaduseelnõu wastuwõetaw ei ole, ja et ta tuleb tagasi liikata selleks, et walitsus esitaks ühtlase ministeeriumide korraldusseaduse.

Haridusminister **H. B. Rahamägi**: Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Öeldakse, et kui eestlane üksi kuskil on ja midagi ette wõtab, et siis ta wäga tegelik on, kui neid aga palju koos on, siis hakkawad nad ikka arutama ja teoretiseerima. Mina pean ütleva, et niisugune mulje on ka minul praegu, et meie oleme ka siin selle seaduseelnõu juures liiga teoreetikud ja ei lähe sugugi praegu-olewatest andmetest ja reaalistest suurustest wälja. Meie räägime ikka sellest, miks sedawiisi on tehtud minewikus ja mis kõik wõib tulla tulewikus. See on ju kõik arusaadaw, et niiviisi räägitakse. Meie wõime ju selle üle rääkida, et tulewikus wõime kümne ministeeriumi asemele wiis wõi kolm ministeeriumi asutada, wõi wõime jälle kümne ministeeriumi asemele kolmkümmend asutada, see on ju kõik wõimalik, aga meie peame ikkagi sellest wälja minema, mis meil praegu olemas on, ja mis praegune tegelik seisukord nõuab. Tulewikus wõime meie teisiti teha ja parandada, kui teised wastawad faktorid muutuwad, mis meil olemas.

Ühelt poolt öeldakse, et see eelnõu, mis on antud Riigikogule, et see on liiga

detailne, ja teiselt poolt öeldakse, et tema annab ainult üldjoontes pildi. Mina tahaksin seletada, mikspärast haridusministeerium palub, et Riigikogu selle seaduse kiires korras läbi waataks, ja mikspärast tema just eriti sellepärast täna päewakorda on wõetud. Siin tähendati juba selle peale, et haridusministeeriumil on oma kindel korraldus olemas, mille järele tema raudselt käima peab. Teised ministeeriumid ei ole mitte niisuguses seisukorras, waid nad wõiwad end korraldada nagu nad soowivad. (J. Holberg, põl.: Ei ole nii, Wene seaduses on neile ka kord ette nähtud!) Jah, neil on küll teatud raam, aga nad wõiwad oma osakondi ja oma ametkondi ümber grupeerida, ja samuti oma ametnikka. Mina rääkisin kohtuministriga selle asja üle, ja tema ütles, et see wõimalus neile on antud, kuna meil seda ei ole. Kui teised ministeeriumid oma koosseisud kokku tõmbasid ja ümber korraldasid, siis wõisid nad teatud piirides liikuda. Haridusministeerium tahtis ka seda teha, ja mina astusin läbirääkimisesse kohtuministriga, kes ütles, et teil on kindel ja täpne korraldus, millest teie ei tohi loobuda, teisiti, kui sel teel, et peate Riigikogu poole pöörama. Kuidas siis aga nüüd seisukord on? Seisukord on niisugune, et kui omal ajal suwel moodustati walitsuse poolt komisjon, kes pidi läbi waatama keskasutuste koosseisud, siis juhtis seal riigikontrolöör selle peale tähelepanu, et haridusministeeriumis tuleb tingimata ametnikka teatud arwu peale redutseerida ja osakondi koondada. Meie ütlesime, et see on võimalik, aga et siis tuleb tööd teisiti korraldada, tuleb üks osakond ümber grupeerida, ja selleks on tarwis wastawat seadust. Öeldakse, et haridusministeerium tuleb nüüd enneagu teistele ette ja tahab omale ainuüksi seda õigust... (M. Julkam, tõer.: Teised oleksid pidanud warem tulema!) Just sellepärast, et haridusministeeriumil on korraldus omal ajal antud, peame meie praegu tulema. Teised tulewad omal ajal. 1. augustist saadik on meil likvideeritud teatud arw jõude, ja et seda tööd seal lihtsustada, sellest räägib Riigikogu ühtepuhku. Seda tahamegi meie teha, ja sellepärast ongi haridusministeerium selle korraldusega Riigikogu ette tulnud. Kui haridusministeeriumil seda wana korraldust ei oleks olnud ja kui nüüd see nõud-

mine: esiteks koosseisude kokkutõmbamine ja teiseks, lihtsustamine ei oleks mitte päewakorral olnud, ei oleks meie Riigikogu tülitama tulnud. (J. Holberg, põl.: Peab olema ära tähendatud, missugune ametnik on.) See on tühine asi ja seda wõib juurde lisada, kui see tarwilik on, kuid mina arwan, et see ei ole tarwilik sellepärast, et seda ei peetud tarwilikuks ka 1920. aastal ja sellepärast arwan, et seda ka nüüd tarwis ei ole. (J. Holberg, põl.: Nüüd on riigiteenistusseadus.) Nüüd on see kerge teha, kuid sel ajal ei olnud riigiteenistusseadus weel mitte maksew kui seaduseelnõu esitati, ta ei ole weel praegugi wastu wõetud ja kui see seadus ükskord maksmata hakkab, siis wõime tarwiliku ülewaate juurde lisada. (H. Anniko, krst.: See wõib wiie aasta pärast tulla.) Siis öeldakse weel, et ei ole ära tähendatud ametisse määramise kompetents. See on juba olemas, sest haridusministeeriumi esimeses korralduses ei ole see ka üksikult ära tähendatud, waid on väga hästi teada üldmäärused. Näiteks kinnitab ministeeriumi teatud ametnikud ametisse Wabariigi Walitsus, kuna teised ametnikud — minister. Selle kohta on oma määrused olemas. (Wahelhüüe J. Holberg'i, põl. poolt.) Sennikaua kui üldmäärused ei ole teiseks tehtud, ei ole ka meil õigust muuta üldist korraldust, mis käib kõigi ministeeriumide kohta ja ma ei näe ka, et see siinkohal tarwilik oleks. Siis edasi öeldakse, et puuduwad juhtnõõrid asjaajamisel. Juhtnõõrid ministeeriumi tegewuse ja asjaajamise kohta on olemas ja meie käime nende järele. Siin on ära tähendatud ligemad juhtnõõrid asjade kohta, mis käiwad iga osakonna juhataja kompetentsi ja kuidas nad tegutsema peawad.

Siis öeldakse edasi, et on liiga detailidesse mindud omawalitsuse õiguste äratähendamises koolide walitsemise suhtes. Meie pidime seda ära tähendama sellepärast, et see on ka teistes seadustes olemas, näiteks algkooliseaduses, kus kõik need õigused on üles loetud ja kokku wõetud. Kas see tulewikus muudetakse, see on iseküsimus. Kui see muudetakse, siis saab ta ka selles seaduses wastawalt muudetud; kuid meie ei saa praegu korraldusseadusega tulla ning sealjuures ühel hoobil hakata kõiki teisi seadusi ümber tegema. Siia sisse on wõetud just niisu-

gused wahekorrad, mis tegelikult ja õiguslikult olemas on. Uudis on ainult see, et on läbi viidud teatud koondus ja lihtsustamine, kuid see koondus on läbi viidud ainult keskkohas. Kui nüüd öeldakse, et seal on sisse toodud niisugused asjad, nagu peasekretäär, et mis jaoks see kõik? Minu arvates on nimi hoopis kõrvaline asi. On ju hea, kui kõigi ministriumide jaoks oleksid üldised nimetused ja kui ministriumide kohta esitatakse sarnane korraldus, siis muutub see nimetus ka siin. Kantseleijuhatajaks ei saa meie nimetada sellepärast, et tal kantselei puudub, waid tema täidab kohustusi, mis tema kui sekretääri peale pandud teatud wolitustega ja sellepärast ka nimetus — peasekretäär. Senni on temal kantselei olnud, kuid nüüd on see ära jagatud osakondadesse, töö lihtsustamise mõttes. (M. Juhkam, tões.: Ma r ä ä k i s i n m i n i s t e e r i u m i s e k r e t ä ä r i k o h t a .) Kas teie nimetate teda peasekretääriks wõi ministriumi sekretääriks, see on täitsa üks.

Siis mis majanduswalitsejasse puutub, peab ta olema haridusministriumil, niikaua kui ministriumil tegemist on laialdaste krediitidega, niikaua kui haridusministrium wastutaw on nende krediitide eest, nii kui teisedki riigiasutused, niikaua peab temal olema keegi, kes asjatundja on ja kes walitseks nende krediitide üle, sellepärast on meil tingimata tarwilik majanduswalitseja. Teistes ministriumides on suuremad osakonnad ja sellepärast on sarnaseid walitsejaid mitu, kuna meil ainult üks jõud on.

Siin toodi weel ette hariduskogu ja öeldi, et ta on ainult paar korda koos olnud, et eelnõus ei ole mitte hariduskogu kompetents ära tähendatud, samuti toodi ette, et mis jaoks on tarwilik kooliramatute läbiwaatamise komisjon. Need kaks asja on praegu haridusministriumis juures olemas ja on tingimata tarwilikud. Üks on juba Wene seadustes ette nähtud ja teine on olnud ka enne, kuid weidi muudetud kujul. Hariduskogu on tarwilik mõnesuguste üldiste küsimuste otsustamiseks. Kokkuwõtult: meie oleme katsunud ministriumis tegewust lihtsustada niipalju kui wõimalik, kuid selleks on tarwis uue korralduse seaduslikku kinnitamist. Senni kunni wana korraldus maksew, ei saa meie mitte sellest loobuda ja selle tõttu on raskendatud töö. Haridusministrium on Riigikogu

poole pöranud mitte selles mõttes, et teistele ministriumidele ette tulla, waid sellepärast, et oleks meil wõimalik tööd lihtsustada. Koosseisude kokkutõmbamine on teistes ministriumides ilma isärallikkude raskusteta läbi viidud, neil ei ole takistusi seaduste näol olemas, kuna meil see suuri raskusi on toonud ja sellepärast on tarwilik, et ümberkorraldamised saaksid seaduslikult fikseeritud.

Juhataja **K. Wirma**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **H. Bauer**: Härra minister juba ütles oma pikemas seletuses ära kõik, mis selle kohta öelda oli. Mitmelt poolt, nimelt härra Jõeäär ja härra Juhkam küsisid, mikspärast on tarwis selle seadusega kiirustada. Haridusministrium on ainukene ministrium, kellel oma seadus on ja sellepärast ei wõi tema mitte omawoliliselt üle minna muutuste peale, mis selles seaduses ette nähtud ei ole. Teistes ministriumides on asi lihtsam: nad käiwad senni ikka weel Wene seaduste järele ja nendel on kergem muutusi ette wõtta, aga haridusministrium ei saa seda mitte teha. Siis on weel üks asjaolu, mille peale siin tähendati, see on hariduskogu, mille kohta tõendati, et see olla seitsme aasta jooksul ainult kaks korda kokku astunud. Ma pean tähendama, et see ei wasta tõeludele, sest ainult sel ajal, kui mina ministriumis juhtisin, see oli 1921. ja 1922. aastal, käis hariduskogu kaks kord koos ja minul on selgesti teada, et ta ka enne ja pärast seda aega on koos käinud. Muud pikemalt selle kohta minul juurde lisada ei ole, ainult mis härra Holberg'i ettepanekusse puutub seda seadust üldkommissjoni anda, siis ei wõi mina praegu hariduskommisjoni nimel selle kohta seisukohta wõtta, sest komisjon ei ole seda küsimust arutanud. Selle kohta wõib Riigikogu ise otsustada, kuid tahaksin ainult soowi awaldada, et see seadus mitte pikaks ajaks komisjoni maha ei maetaks, waid komisjonile kindel tähts aeg antaks, et ministriumis tegewuses mitte seisak ei tekiks.

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Holberg'i poolt on ettepanek tehtud käesolew seaduseelnõu anda üldkommissjoni. Rkl. Jõeäär ei ole positiiwset ettepanekut teinud, selle kohta wõiwad Riigikogu liikmed ise tarwilikud järeldused teha hääletamise juures. Ma panen rkl. Holberg'i

ettepaneku hääletamisele, kui see tagasi lükatakse, tuleb hääletamisele komisjoni ettepanek. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 28 häält, vastu — 21, seega on rkl. Holbergi ettepanek vastu võetud ja seaduseelnõu üldkomisjoni antud.

10. Heategewate- ja teaduslikkude asutuste ning omavalitsuste päralt olevate rendimaade wõõrandamise ajutiselt seismapanemise seadus — I lugemisel.

Maakommissjoni aruandja **J. Wain:** Peale eraisikute maade ja peale nende maade, mis maa-seaduse läbi lahendati, on veel rendimaid heategewatel kui ka teaduslikkudel ja omawalitsuse asutustel. Need üksikud asutused määravad igäiks omamoodi rendihindu ja tingimusi. Omal ajal on need maad wõõrandatud, kuid pärast on üks tükk wõõrandamise alt wabastatud ja ühe heategewa asutuse tarwitada antud. Lähemal päewil esitab põllutöoministeerium Riigikogule seaduse, mille järele kõik heategewatele asutustele ja omawalitsustele antud rendimaad korraldamisele tulewad. Nimetatud juriidilised isikud on aga rendikohtade müümisele asunud. Selle vastu ei oleks midagi, kui need rendimaad müüdakse maapidajatele, kuid kuna maapidajad teawad, et sellekohane seadus välja tuleb, mis rentnikud ühesuguste alustele seab ja kuna maamüüjad maa hinna ja muud tingimised nii on seadnud, et tõsised maapidajad neid osta ei saa, siis on mitmes kohas märgata, et maa ähwardab minna mittemaapidajate kätte. Käesolew seadus on esitatud selleks, et kõrwaldada maade müümist isikutele, kes ise maad ei pea. Kui see seaduseelnõu esitati, awaldati siinjuures kartust, et sel juhtumisel, kui see vastu wõetakse, langeks ära isegi wõimalus ehituskruuntisid linnast müüa. Õieti oli sarnane kartus ilmaegne, sest et ehitusplatsid ei ole mitte maamajandused, waid need on linnade eneste kasutamisel. Et küsimus täitsa selge oleks, arwas maakommissjon tarwilikuks seadust selles mõttes pisut täiendada ja lisas sellepärast tema § 1 juurde wastawa täienduse. — wõttis selle seaduse alt ära maad, mis on linna administratiwpiirides. Ehituskruunid, mis linna päralt, loomulikult väljaspool linna administratiwpiire ei asu. Nii kauaks, kui rendimaade kor-

raldamise seadus vastu wõetud ei ole, tuleks igasugune kolmandatele isikutele rendimaade müümine seisma panna. Teen maakommissjoni nimel ettepaneku käesolew seaduseelnõu esimesel lugemisel vastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on käesolew seaduseelnõu esimesel lugemisel vastu wõetud.

Aruandja J. Wain: Teen ettepaneku kodukorras ettenähtud kolmepäewalist tähtaega esimese ja teise lugemise wahel mitte pidada.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek vastu wõetud. Korra kohta on sõna rkl. Liigand'il.

11. Kahe järgmise koosoleku aja ja päewakorra kindlaksmääramine.

O. Liigand (rhw.): Silmas pidades, et meil täna päewakorras on paar seaduseelnõu, mille kiire iseloom, need on nimelt: sõjaministeeriumile 1924. a. korraliste kulude lisaelarwe arwel eelkrediidide awamise seadus ja seaduseelnõu, mis wiimati esimesel lugemisel vastu wõeti, nimelt heategewate- ja teaduslikkude asutuste ning omawalitsuste päralt olevate rendimaade wõõrandamise ajutiselt seismapanemise seadus. Sellepärast teen ettepaneku lõpetada praegune koosolek ja määrata järgmine koosolek 15 minuti pärast, wõttes päewakorda need kaks seaduseelnõu ja selle järele, kui need teisel lugemisel läbi arutatud, määrata 15 minuti järele uus, kolmas koosolek, wõttes päewakorda needsamad seaduseelnõud kolmandal lugemisel ja teised seaduseelnõud esimese koosoleku päewakorrast, nii nagu nad päewakorras märgitud on.

Juhataja K. Wirma: Ettepanek on tehtud määrata täna veel kaks koosolekut: 1) peale käesolewa koosoleku 15 minuti pärast esimene koosolek, wõttes päewakorda: 1) sõjaministeeriumile 1924. a. korraliste kulude lisaelarwe arwel eelkrediidide awamise seadus — II lugemisel, 2) heategewate- ja teaduslikkude asutuste ning omawalitsuste päralt olevate rendimaade wõõrandamise ajutiselt seismapanemise seadus — II luge-

misel. 3) Määrata kolmas koosolek 15 minutit pärast teise koosoleku lõppu, võttes päewakorda III-le lugemisele need kaks seaduseelnõu, mis II koosoleku päewakorras, ja praeguse koosoleku päewakorrast need päewakorra-punktid, mis weel üle jäänud.

J. Wain (sd.): kohalt: Ma arwan, et

teise ja kolmanda koosoleku wahel wõiks 5 minutit olla. (Hüüded: Ei jõua.)

Juhataja **K. Wirma**: Ei saa. (Hääletatakse.) Nähtawa enamuslega on ettepanek wastu wõetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 7 õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.